

Josep-Ignasi Saranyana

Creure i mirar d'entendre

Memòries
d'un historiador
de la filosofia
i la teologia

Primera edició, setembre de 2024

© Josep-Ignasi Saranyana, 2024

© Pilar Francesch i Ventalló, per al dibuix-retrat al carbó

La propietat d'aquesta edició és de

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-330-6

Dipòsit legal: B. 11029-2024

Imprès a Andalusí

Disseny de la coberta: Jordi Avià

Paraules prèvies a la primera edició

«El temps envelleix i embelleix els records»

PASQUAL MARAGALL, *Oda inacabada*, p. 58.

«Si l'aventure vous paraît parfois dangereuse,
essayez la routine: elle est toujours mortelle!»

FOURVIÈRE HÔTEL, LYON

Tota la meva vida he volgut seguir Déu, encara que potser no m'hi he afanyat gaire, tret d'algunes bones temporades. Déu ha anat sempre per davant, avançant-se amb la seva gràcia als perills que m'assetjaven i que jo vorejava, no permetent que m'hi perdés. El camí se m'ha fet costerut, de vegades. Tanmateix, amb l'ajut del Cel, i comptant amb el meu tarannà més aviat serè, poc emotiu, un xic superficial i força independent, encara que mai rebec, me n'he sortit. Mirant enrere, haver arribat fins avui sense torçar-me, em fa l'efecte d'un miracle, i estic segur que realment ho és. Ben mirat, doncs, el balanç dels primers vuitanta anys de la meua vida no em sembla ni de bon tros negatiu, gràcies a Déu. Em podrien haver anat millor, òbviament, però puc mirar enrere amb agraïment.

Si cal que em penedeixi assenyalamment d'alguna cosa, és de no haver aprofitat prou bé el temps de propina, arran de la fulminant cirrosi autoimmune esdevinguda la nit de l'11 al 12 de juny del 1995 i del trasplantament consegüent, del qual me'n vaig sortir per la punta dels cabells. És obvi que

encara no era l'hora determinada per la providència divina, perquè res no s'escapa a la seva mirada. Tanmateix, em sobta que, després dels fets esmentats, m'hagi exposat amb temeritat a perills extrems, alguns dels quals, i només a tall d'exemple, narrava en aquestes memòries, i que bons amics m'han aconsellat que esborrés. Sembla mentida que, després d'un avís tan diàfan, havent-me trobat a les portes de la mort, per comptes d'esmenar-me continués com si no res. Déu misericordiós ha tingut pietat de mi i els esculls han desaparegut quan la cosa no pintava gaire bé...

El primer de juliol del 1995, dues setmanes després de la intervenció quirúrgica a vida o mort, em va venir a trobar a la Clínica Universitària de Pamplona Don Javier Echevarría, llavors prelat de l'Opus Dei. I em va dir, amb un to tal vegada solemne i seriós: «Tu enfermedad ha sido como un plebiscito de la unidad moral de la Obra.» M'ho crec de totes passades. Em pareix cada cop més veritat, a mesura que sento explicar algunes coses que van succeir aquells dies. No me'n sé avenir com és que tanta gent de l'Obra (homes i dones, i de tot arreu) resés per obtenir del Pare etern la meua guariació. Una jove col·lega de la Facultat de Dret, a punt de deslliurar quan jo entrava al quiròfan, va oferir els dolors d'aquell tràngol per la meua guariació. M'ho explicava mesos després, al bar de la Biblioteca de la Universitat de Navarra, sent-hi present el meu amic Dr. Víctor Manuel Arbeloa, historiador destacat, que s'ho escoltava esbalaït, fent-se'n creus! I jo que mai m'havia considerat gaire estimat, per causa del meu posat potser distant, a primer cop d'ull, tal volta per compensar la meua natural timidesa...

Resumint: a desgrat de les equivocacions i els errors, ha valgut la pena viure el que m'ha tocat viure. Hi ha somnis, és cert, que s'han esvaït i que ja no soc a temps de dur a bona fi. Cal reconèixer que som limitats, encara que dir-ho sigui una obvietat. Amb tot, mai de la vida no faria un pas enrere, que prou m'ha costat arribar fins on ara soc. Només demano a Nostre Senyor que em concedeixi la gràcia de perseverar en els bons propòsits fins a la fi.

Josep-Ignasi Saranyana
Barcelona, 19 de març del 2021

Nota a la segona edició

«Els anys no es compten. Es tenen i se saben»

JAUME CABRÉ I FABRÉ, *Consumits pel foc*, p. 56.

De la primera edició, només vaig imprimir-ne deu exemplars, per a arxius ben determinants.¹ No sé si els ha vingut de gust catalogar-los o els han estripat. Un, però, me l'he reservat jo.

Després, he continuat desembullant les xarxes de la meva memòria. Precisament per ser incomplet el primer text lliurat a les premses, no m'he estalviat d'incorporar a aquesta segona versió records familiars aleshores preterits. Incloc nova informació sobre els orígens del meu cognom, Saranyana, i sobre el meu oncle Antoni Closa i Cirici, ferit a la batalla de Seròs (a les acaballes del 1938) i mort poc després, que no sé on va ser enterrat; presento les dues novel·les del meu pare (que són del 1965 i 1967), presumiblement escrites per la mare, encara que potser dialogades amb ell, i aporto informació sobre l'activitat literària d'ella, que havia començat la seva gran novel·la en català quan va perdre completament la visió i, en quedar pràcticament cega, ho va haver de deixar. Aquestes ampliacions venen de converses amb la meva

---

I. Josep-Ignasi SARANYANA, *Autobiografia sumària i incompleta*, Barcelona, RGB Serveis Gràfics Professionals, 2021, 124 p.

germana, de rellegir papers que hi ha per casa, de comunicar-me amb familiars, de preguntar a companys de la infància i de poder accedir a la correspondència de l'oncle Antoni amb la seva promesa des del front de guerra.

Parlo amb més deteniment dels meus anys d'adolescència, dels amics de llavors, dels primers viatges a l'estranger i de la vida acadèmica a la Universitat de Barcelona, farcida d'aventures i algunes adversitats, i del meu sojorn al Col·legi Romà de la Santa Creu, on vaig fer els estudis institucionals de teologia, preparant-me per al sacerdoci, l'efemèride més important de la meua vida, després del meu naixement i el baptisme.

Amplio la narració de les primeres experiències com a novell professor a la Facultat de Teologia de la Universitat de Navarra els anys esvalotats del postconcili. Aprofito l'avinentesa per referir-me a teòlegs, filòsofs i historiadors coneguts en els meus viatges per Europa i Amèrica, oferint també les meves impressions sobre les noves àrees geogràfiques i culturals que trepitjava. En opinar de qüestions teològiques, filosòfiques i històriques, no m'estic de considerar els debats intel·lectuals que he presenciat o que he pogut reconstruir conversant amb els protagonistes. A tall d'exemple, parlo del Dr. Carlos Cardona Pescador, amb una anàlisi curiosa de la seva tasca intel·lectual, i dels professors Dr. Alfredo García Suárez, Dr. José María Casciaro, Dr. Albert Zimmermann, Mtro. Ernesto de la Torre Villar i Dr. Enrique D. Dussel. Les meves trobades amb el cardenal Joseph Ratzinger, després Benet XVI, mereixen una conscienciosa atenció per esclarir el seu judici sobre l'Opus Dei, que ell aprecià sempre, però que no copsà teològicament fins a les acaballes dels noranta.

Com és lògic, m'expresso amb més amplitud sobre els amics que m'han facilitat l'entrada a àmbits acadèmics que no havia freqüentat (Dr. José Agustín de la Puente Candamo, Dr. Augusto Montenegro González, Dra. Celina A. Lértora Mendoza i Dr. Enrique García Ahumada) i sobre col·legues que m'han donat un cop de mà dins la meua Universitat de Navarra, com ara la Dra. Elisabeth Reinhardt, la Dra. Elisa Luque

Alcaide, la Dra. Carmen-José Alejos Grau, el Dr. Albert Viciano Vives i el Dr. Miguel Lluch Baixauli, que ja ens ha deixat.

Hi ha noves fotografies, moltes de cedides per l'arxiu fotogràfic de la Universitat de Navarra, tan ben conservat i catalogat pel fotògraf Manuel Castells Clemente, director de Comunicació Multimèdia.

Naturalment, narro alguns esdeveniments del meu retrobament amb Barcelona. Res hi ha tan gratificant com tornar a veure la llum que va activar la nostra primera mirada.

* * *

Cinc biobibliografies m'han fascinat i la seva empremta es pot rastrejar aquí i allà en l'escrit que ara presento. Les ressenyo seguint l'ordre en què les he llegit.

Primer va ser l'autobiografia d'Étienne Gilson, *El filòsof y la teología*, traduïda al castellà l'any 1962, un llibre que he comprat sovint a llibreries de vell i que he anat regalant a amics i col·legues perquè esclareix l'embolic en els àmbits teològics neoescolàstics, de caire més aviat tradicionalista, quan eixí l'encíclica *Æterni Patris*, l'any 1879, tan mal rebuda i pitjor entesa.

Després vingué l'assaig de Rüdiger Safranski *Un maestro de Alemania. Martin Heidegger y su tiempo*, publicat en castellà l'any 1997, que m'obrí a la comprensió del món filosòfic d'entreguerres en el marc de les polèmiques promogudes per les darreres onades del Kant crític. En llegir-lo he entès l'esforç gegantí de Heidegger per alliberar-se de l'agnosticisme metafísic kantià. Aquesta monografia m'ha descobert també la llarguíssima ombra del filòsof de Königsberg, que s'endevina en la Revolució del 68 i que arriba fins al dia d'avui.

Cal esmentar també, en tercer lloc, el llibre *Xavier Zubiri. La soledad sonora*, de Jordi Corominas i Joan Albert Vicens, eixit l'any 2005, que em va oferir el mateix món de Heidegger, encara que des de la perspectiva peninsular, on sobrevivia una metafísica que volia obrir-se pas a la modernitat. La frase de Heidegger a Zubiri quan es van acomiadar després

de sopar, a les acaballes del mes de febrer del 1930, és impressionant: «Per què, Herr Kollege, no m'ho ha dit abans?» Hagi estat així la trobada entre els dos filòsofs, o idealitzada per Carmen Castro, esposa de Zubiri, l'anècdota demostra que l'espanyol s'adonà del laberint en què s'havia ficat l'alemany, a la recerca de l'ésser.

De Stefan Zweig havia llegit alguna novel·la quan era adolescent. Amb tot, no vaig ensopegar amb la seva autobiografia *El món d'ahir. Memòries d'un europeu* fins l'any 2016. Aquesta breu monografia afegí al meu horitzó intel·lectual l'art, la poesia, la novel·la i el teatre dels primers quaranta anys del segle xx, un món que sembla haver passat i que, tanmateix, encara hi és, com ho demostren les tres exposicions que aquests dies triomfen a Barcelona, dedicades a Marc Chagall, Pablo Picasso i Joan Miró, i les cues que hi ha a Figueres per veure *El Crist* de Salvador Dalí.

Finalment, haig d'esmentar la biografia, una mica novel·lada, però insuperable, escrita per Àlvar Valls sobre mossèn Cinto Verdaguer titulada *Entre l'infern i la glòria*, impresa l'any 2020. Aquest llibre m'ha apropiat al Modernisme catalanesc i a la Renaixença, tan brillants en les arts plàstiques, poesia, lingüística, recuperació de la memòria històrica i literària, i en la regeneració de l'esperit universitari. I també m'ha fet entendre fins on pot arribar la mesquinesa humana, quan és empesa per l'enveja o la gelosia.²

Les cinc monografies enumerades m'han ajudat a copsar moltes coses de la història de la meva família, mal que no sé si una mica tard. He conservat aquests cinc llibres a casa, tot i tenir per costum desprendre'm dels volums que ja no necessito, bé regalant-los o bé donant-los a biblioteques universitàries per a profit d'altri. És inútil, doncs, que algú vulgui saber quines han estat les meves lectures anant a les lleixes de les meves prestatgeries, perquè hi trobarà ben poca cosa: solament diccionaris, al-

---

2. A la biblioteca de casa hi ha una edició d'*En defensa pròpia*, Publicació de la Il·lustració (sic) Catalana («Obres Completes de Mossen (sic) Jacinto Verdaguer», Edició popular, XVII), Barcelona [s/d, encara que del 1915]. L'estampació segueix l'original, és a dir, és impresa en català encara no normalitzat segons el criteri de Pompeu Fabra. No l'havia llegit fins ara, en redactar aquesta «Nota a la segona edició». No la té la Biblioteca de Catalunya. Així, doncs, la hi regalare tan aviat com pugui.

gun manual i instruments de treball. Prou que se'n parla, de les meves lectures, al llarg d'aquestes memòries, que romanen encara inacabades tot i els afegits i els llargs excursos nous.

Sempre, però, des de l'agost del 1960, absorbt pel misteri de les relacions entre el temps i l'eternitat. Estic convençut que tot el que és i passa s'aboca en aquest misteri. Potser les antinòmies kantianes? No pas. La tesi d'habilitació de Heidegger *Sein und Zeit*? Tampoc. Aleshores, què? Deixem-ho per al darrer epígraf d'aquestes memòries, si us sembla bé (§ 9.6, *in fine*).

* * *

M'ha vingut ara a la ment la cloenda de la novel·la de Ray Bradbury *Fahrenheit 451* i l'homònima pel·lícula de François Truffaut, estrenada el 1966, que vaig veure en les sessions de cinefòrum del Col·legi Major Aralar, de Pamplona, quan hi vivia. Tinc ben presents els personatges de l'escena final, passejant per un bosc mentre reciten de memòria les obres cimeres de la literatura universal per tal que no es perdin aquests tresors que els bombers volen cremar tant sí com no.

Què m'enduria jo a una illa deserta? Ben poca cosa: el llibre d'Àlvar del Portillo *Fieles y laicos en la Iglesia* (segona edició del 1991); l'esplèndid *Diccionari* de Josep Ferrater Mora, en quatre volums, actualitzats per Josep Maria Terricabras; el *Léxico filosófico* d'Antonio Millán-Puelles; la *Summa de teologia* de sant Tomàs, i potser l'enlluernador *Was ist Metaphysik*, de Martin Heidegger, l'intent màxim de recuperar la metafísica des de la fenomenologia, encara que sense reeixir-hi. Hi ha en aquest assaig expressions insuperables, que fascinen tothom, també el lector previngut: «El no-res norrea» («Das Nichts nichtet», «La nada nadea»). Qüestió de la màxima dificultat, ben cert! Heidegger frega l'ésser amb la punta dels dits, però s'estavella en l'últim revolt. Atesos els seus pressupòsits, l'atzucac era indefugible, com va intuir Zubiri aquella tarda-nit del 1930 en què ell i Heidegger es van oblidar de sopar, encara que la tau-la estava parada, submergits en les més altes abstraccions.

Tornem a la utòpica illa solitària. També m'hi emportaria el meu Amazon-Kindle-Oasis, on tinc totes les obres de sant Josepmaria Escrivá, les Bibles (en català i en castellà, l'alemanya de Marti Luter, la Vulgata i la Neovulgata) i tantes coses més, com l'*Odissea* o *Les confessions* de sant Agustí, sense oblidar-me l'endoll per recarregar-lo, suposant que allà hi hagués corrent elèctric. Si no, res a fer: a beure oli.

* * *

Cal reconèixer, per acabar, que no m'ha estat gens fàcil triar entre els records. El risc era que podia replegar la cendra i escampar la farina. Em sembla, però, que me n'he sortit i que, a més, he gaudit molt en posar-los en solfa.

També m'ha costat trobar un títol. Primer vaig pensar posar-hi «Mirant enrere amb agraïment». Les persones consultades el van rebutjar amb arguments demolidors. Després se'm va ocórrer «Temps i eternitat», perquè aquest ha estat el gran tema que m'ha empaitat des que vaig començar l'itinerari universitari. Tanmateix, un bon conseller m'escrigué: «Com que l'eternitat és molt llarga, jo no la posaria en un títol. En general, a les memòries els títols massa filosòfics queden *rimbombants* perquè semblen vides poc viscudes.» Finalment he optat per «Creure i mirar d'entendre», títol també suggerit per un amic a cau d'orella. Té caire anselmià, encara que més modest. No dic «credo ut intelligam» (crec per entendre), com feia el monjo i abat de Bec, sinó «credere et conari intellegere» (creure i mirar d'entendre). Cal jugar amb l'ambigüitat que totes les autobiografies volen.

J. I. S.
Barcelona, 8 d'abril del 2024

Trets biogràfics fonamentals de la família

1.1. Una justificació per si de cas

En encetar les meves memòries, no m'estic de copiar unes paraules que encapçalen *El quadern gris* de Josep Pla, que faig meves: «Sembla que és obligat, en aquesta classe de papers, de fer-los precedir d'unes notes biogràfiques. A mi, personalment, m'entreté moltíssim llegir memòries, reminiscències, records, per més humils i vulgars que siguin. Si aquestes notes es salven de la crema, potser algun dia hi passarà la vista algun parent meu llunyà o alguna persona curiosa i desenfeïnada.»¹

Pla ha estat un escriptor com una casa de pagès, perquè ha excel·lit per sobre de la majoria dels que s'han guanyat la vida amb la ploma durant el segle xx. No empro, doncs, l'expressió «casa de pagès» (pobre de mi!) pel fet d'haver viscut bona part de la seva vida en un mas de Llofriu, a tocar a Palafrugell, on va morir l'any 1981; ni només per la finor de les seves anàlisis, que traspuen en els llibres de viatges, en les cròniques polítiques, en les seves observacions i descripcions. Ho és, sobretot, per la seva parla. Vet aquí el tresor que ens ha lliurat com a heretat.

---

1. Josep PLA, *El quadern gris*, edició de Narcís Garolera, Barcelona: Destino, 2014, p. 24.

Vaig tastar per primer cop un llibre de Josep Pla a Roma, a Villa Tevere, on són les oficines centrals de l'Opus Dei, quan hi vaig anar l'octubre del 1964 per fer els estudis de teologia. No recordo quin llibre seu vaig trobar als prestatges d'una àmplia biblioteca, en una de les sales d'estar que hi ha al segon pis d'un edifici que dona al Viale Bruno Buozzi. Potser el volum *Cadaqués*, eixit l'any 1947. No ho sé. En tot cas, el llibre tractava sobre les coses de la mar. El vocabulari era tan ric, en referir-se als estris dels pescadors i als tipus de vaixells, als fenòmens meteorològics, a la vida quotidiana a la vora de la platja i en la descripció dels peixos, que no el podia seguir. Cal dir que Pla ha estat un descriptor magnífic de la vida marinera. No hi vaig sintonitzar per la meua pobresa de vocabulari, per la lentitud del relat i per la manca de familiaritat amb el català, que no vaig aprendre a l'escola, tot i que el parlava a casa. Així, doncs, vaig abandonar-ne la lectura.

Anys a venir, però, potser la primavera del 2022, en anar a la Llibreria Alibri, a Balmes cantonada Gran Via, a la presentació del llibre de Ramon Alcoberro *Nietzsche. Voluntat de no veritat*, vaig ensopegar altra vegada amb Josep Pla. Com que vaig arribar aviat i l'acte no havia començat encara, vaig aprofitar per tafanejar per les taules d'exposició de les novetats. I en una d'elles vaig descobrir la darrera edició d'*El quadern gris*, preparada per Narcís Garolera, i me la vaig comprar. I ara sí: ara Pla se m'ha manifestat amb tota la seva grandor de geni de les lletres catalanes. Ara l'entenc i en gaudeixo, i no el puc deixar.

Tornem, però, a les meves memòries, que ni de lluny seran tan interessants com aquest *quadern gris*, ni pels temes tractats, ni per la prosa ni, per descomptat, per l'enginy de la narració. Tinc un sostre. Arribo on arribo i no el puc traspasar. D'on no n'hi ha, no en raja. Això sí: tot el que dic ha estat molt pensat, confrontat amb les fonts que he pogut trobar i discutit amb els protagonistes, si encara hi són. El meu relat no és una memòria novel·lada, com en el cas d'en Pla; ans al contrari, només vol ser una modesta biografia, com els records més «humils i vulgars» que entretenen (Pla *dixit*), naturalmenticolorits amb les meves impressions.

Parlo de molta gent que he conegut i que m'ha ajudat (pocs són els que m'han perjudicat). I en parlar dels familiars, col·legues i amics, faig també una mica de crítica històrica, cosa inevitable en qui s'ha dedicat gairebé tota la vida a escriure història de la filosofia i història de la teologia.

* * *

En el proper epígraf hi ha algunes dades sobre els orígens de la família Saranyana que ofereixo com a hipòtesi de treball. Espero sortir-me'n, amb l'ajut d'alguns papers que he descobert a casa i de registres de l'arxiu de la parròquia de la Selva del Camp (que no sé si encara hi és o ja ha volat cap a Tarragona) i de notícies que he trobat a la premsa. M'he recolzat també en la memòria de la meva germana Zoila i de les meves tietes i cosines. He recordat coses que m'explicava la mare quan era petit i d'altres que em comentava quan ja era molt velleta i parlàvem de la família. Ella gaudia d'una memòria fantàstica, perquè era molt intel·ligent, i la va conservar fins al final. Em sap greu no haver-li preguntat més coses encara. Tanmateix, l'estructuració del relat és meua. N'assumeixo, doncs, tota la responsabilitat. M'alegraria encertar. Com que no hi ha manera de contrastar-ho amb fonts fiables, només aspiro al fet que la meua narració sigui versemblant. Comencem, doncs, per esbrinar d'on pot venir aquest cognom tan estrany i sonor que alguns col·legues, abans de conèixer-me, pensaven que pertanyia a un estudiós indi (de l'Índia).

1.2. Sobre els orígens ancestrals del cognom Saranyana

L'any 1232, el rei Jaume I va conquerir la comarca dels Ports, ara a la província de Castelló (que voreja al sud amb el Maestrat i al nord amb l'Aragó i Catalunya). L'any 1234 va atorgar al cavaller Bernat de Monçó el dret de poblar la zona de la vila de la Mata (prop de Forcall i de Morella). A peu i a quatre quilòmetres de la Mata, hi ha una mínima població, en runes, de nom Saranyana (40°38'08"N / 0°14'44"E) que pertany al municipi de Todolella.

El llogaret de Saranyana es troba al bell mig del quadrilàter la Mata – Todolella – Forcall – Sant Cristòfol de la Saranyana.

Vista general de Saranyana (els Ports, Castelló). Els primers edificis, al davant de la fotografia, són nous (com l'església de Santa Quitèria, a l'esquerra) o reconstruïts. Les runes són al darrere d'aquests edificis.

De les edificacions originals es conserven algunes runes, com ara l'Ajuntament, una església d'estil romànic de transició i unes quantes cases, una de les quals sembla ser un petit castell o una mansió més noble on vivia el senyor de Saranyana. Un d'ells, Gaspar de la Figuera i Cubero de Montforte (1623-1670), va ser escriptor, poeta i batlle de Morella. Els patrons de Saranyana són santa Quitèria i sant Cristòfol. Els

masovers dels voltants hi pelegrinen, encara avui, un parell de cops a l'any. La serra de Saranyana, que volta el poble, arriba fins als 1.108 metres d'altura. La Mata i Saranyana van ser destruïts i saquejats l'any 1707, durant la Guerra de Successió. A desgrat de la destrucció, Saranyana mai no es va despoblar del tot fins a les acaballes del segle xx. Els habitants de Saranyana van aprofitar les pedres dels edificis enderrocats per aixecar altres habitatges i construir l'església de Santa Quitèria, que es troba al bell mig del poblat, a poques passes de l'antiga basílica romànica de la qual només es conserva una part de l'absida, on s'endevinen restes de colors que probablement remunten a antigues pintures, com era el costum a les esglésies romàniques catalanes. Després de dos decennis de total abandonament, comença ara a ser repoblada, ja que hi vivien dues famílies quan vaig visitar el poblat el juliol del 2018.

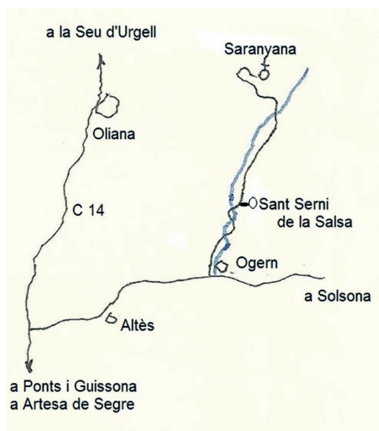

Indicador a la sortida de la Mata.

Em pregunto si hi ha alguna relació entre aquest llogaret dels Ports i el meu cognom. Sospito que l'esmentat cavaller Bernat de Monçó va poblar els Ports (des de la Mata fins a Saranyana) amb llauradors del Cinca Mitjà o de l'Alt Urgell, perquè ell n'era oriünd. En aquells indrets prepirinencs hi ha petites viles que porten noms semblants a Saranyana. A tall d'exemple, a tocar de Montsó hi ha la vila de Sarinyena (conquerida als àrabs el 1100 pel rei Pere I d'Aragó), i més cap a l'est, però a la mateixa latitud, hi ha un paratge anomenat Saranyana (Serenyana o Serinya-

na), ara pràcticament despoblat, que pertany al municipi de Bassella (Alt Urgell), on hi ha les runes del castell de Saranyana (42.056536N / 1.355115E). Aquesta població fou donada l'any 1025 al monestir de Tres-punts, vora el Segre i una mica per sobre d'Organyà. L'església romànica del segle XIII d'aquest Saranyana urgel·lità, ara en estat ruïnós, era dedicada a sant Miquel.

Itinerari per arribar a Saranyana (Alt Urgell).

Saranyana (Serenyana), municipi de Bassella (Alt Urgell), lloc que apareix esmentat ja l'any 1025.

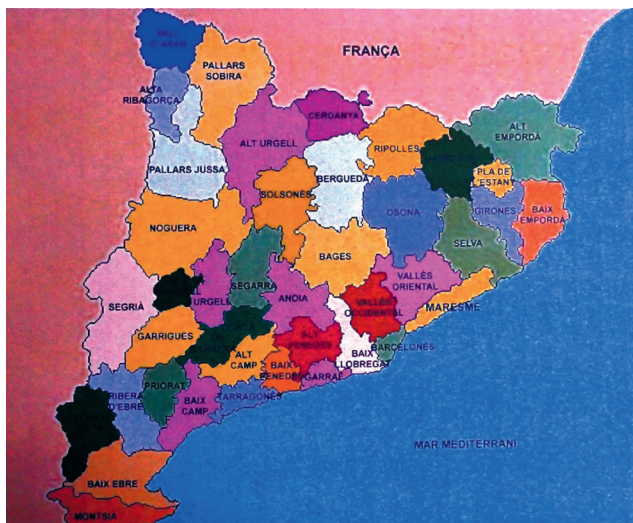
I què podem dir de l'etimologia del meu cognom? Pot ser protobasc? En els dos o tres primers segles de la nostra era, el protobasc es parlava fins al riu Segre o potser, saltant cap a l'est el riu, fins al Cardener, que desguassa al Llobregat. El llogaret urgel·lità de Saranyana es troba precisament entre el Segre i el Cardener, més o menys en la latitud de l'actual Oliana. Ara bé, l'empremta del protobasc solament es pot resseguir pels topònims d'algunes poblacions d'aquests indrets, que són autèntics fòssils lingüístics. Els filòlegs Koldo Mitxelena, Joan Coromines i Vigneaux i Joan Veny i Clar informen que, en els segles a cavall de l'any 1000, el territori de Pallars Subirà, el Pallars Jussà i l'Alta Ribagorça —i fins i tot el de Sobrarb—² eren bilingües: les classes populars conservaven una llengua pròpia i mil·lenària d'arrel protobasca (una reconstrucció deductiva del basc parlat en temps anteriors a l'arribada dels celtes) i les classes dominants havien adquirit una llengua romànica que podia ser català o navarroaragonès, en funció dels interessos familiars. Tot i que la pervivència en el decurs del temps d'aquesta llengua protobasca és objecte de controvèrsia, sabem amb seguretat que, malgrat ser perseguida, va ser ben viva fins al segle XIV, ja que una ordenança municipal d'Osca de l'any 1349 prohibia negociar i tancar operacions mercantils en llengua basca, hebrea o àrab sota pena d'una multa de trenta monedes d'or. L'antropòleg aragonès Bienvenido Mazcaray va més enllà encara i documenta l'existència (en el medi rural ribagorçà) de bosses de població de llengua protobasca, completament envoltades pels dominis lingüístics català o aragonès i totalment separades de les zones bascòfones del Pirineu navarrès que, malgrat la pressió i l'aïllament, haurien resistit fins a mitjan centúria del 1600.

Sigui com sigui, la llengua protobasca (l'element cultural característic d'aquella franja primigènia) va recular a marxes forçades i les llengües romàniques n'acabaren devorant l'espai. Si més no, en els nuclis urbans d'una certa entitat. El riu Cinca, situat íntegrament dins del ter-

---

2. El Sobrarb és una de les comarques de l'Aragó, a ponent de la Ribagorça i al nord de la comarca del Somontano de Barbastre.

ritori de l'actual administració aragonesa, es convertiria (a partir de la centúria del 1400) en la línia divisòria entre les llengües catalana i aragonesa. Sabem, per la documentació conservada als arxius històrics, que Binèfar, Montsó o Graus (ara pobles aragonesos, però situats a l'est del Cinca) eren catalanoparlants i que Barbastre, l'Ainsa o Boltanya eren, en canvi, de llengua aragonesa.

Mapa de les comarques catalanes.

Vet aquí, doncs, que el meu cognom Saranyana podria ser un topònim d'origen protobasc. Aquesta hipòtesi em sembla versemblant i m'hi apunto. A tall d'exemple i segons Joan Coromines, Saraís és un dels abundants topònims d'origen basc que existeixen al Pirineu. Es relaciona amb Çare, que en basc significa «xarxa, pleta» (en castellà: *redil*), i aquest amb *Sara*, perquè és freqüent que els mots bascos en -e tinguin una variant en -a.³ Ara bé, Coromines mateix dona una altra etimologia en l'article que dedica expressament al meu cognom patern: ell pensa

3. Joan COROMINES, *Onomasticon Cataloniae* [= OnCat], VII, p. 49a-b; consulta en línia, 9.01.2023.

que pot venir del nom propi romà *Serenus*, *Serena*, que hauria derivat a *Sereniana*, *Serenianum*.⁴

Així, doncs, si ens atenem a la geografia, podria ser protobasc. Si ens fixem en la història cultural i política, hauria de ser d'origen romà. En ambdues hipòtesis ens remuntem als primers segles de la nostra era.

Tornem als Ports. La meva suposició és que, des del poblament castellonenc de Saranyana, els Saranyana, trasplantats des del Pirineu al segle XIII, es van escampar: uns cap al sud, ja que he vist papers a internet que esmenten quatre Saranyana l'any 1427: tres Pere Saranyana (un notari, un tintorer de drap de llana i un especier) i un Bernat Saranyana (draper), tots quatre veïns de Xàtiva (València). D'altres se'n van anar cap al nord-est, travessant l'Ebre, fins a la Selva del Camp (Tarragona), on encara avui hi ha un Mas Saranyana, tot i que els masovers ja no porten el nostre cognom (al camí de Perafito, prop de la cruïlla amb el camí Traverser: N 41°11'56" / E 1°10'31").

En tot cas, de la Selva del Camp provenen les primeres dades segures de la meua família, comprovades als llibres parroquials. A aquesta vila hi havia veïns de cognom Saranyana al capvespre del segle XVI (1590), com ho he constatat als arxius eclesiàstics. Abans no ho sé, perquè els registres parroquials han estat traslladats a la ciutat de Tarragona i no els he vist.

---

4. «ETIM. Evidentment nom romà *SERENIANA*, -ANUM, derivat del NP [nom (propi) de persona] *Serenus*, *Serena*, ben documentat a tot l'Imperi romà (Schulze, 229); també en terres catalanes o veïnes: una *SERENA* fa escriure una inscr. en versos llatins per al seu marit mort a princ. del s. V, trobada en el Comenge (Lizop, *Convenae*, 63). // D'ací també Sariñena, vila aragonesa, 50 k. al NO. de Fraga; Serignana NL [nom de lloc] de Toscana (Pieri, *Top. V. Arno*, 229). I noms occitans en massa en Skok, § 296. // En aquestes condicions fonètiques, davant -r, -l, -ANA ja és d'esperar que la E pretònica s'hagi canviat en A en gran part de les mencions antigues i de les pronúncies actuals; ja hem vist, però, que en bona part s'hi ha mantingut la E. Són infundats i impertinents els escrúpols que manifesta Aebischer sobre aquesta etimologia, en *Top.*, 51-2» (Joan COROMINES, *Onomasticon Cataloniae* [= OnCat], VII, p. 49b-50a; consulta en línia 9.01.2023). També són protobascs els pobles acabats amb -erri, -arri, -arre, -orre, -i, -ui... Per exemple: Ginest -arre, Isav -arre, Escal -arre, Est -erri, G -erri, Un -arre, Bonest -arre, Llad -orre, etc.

1.3. Els Saranyana

Resseguint la línia de la Selva del Camp, que és la més segura, hi trobem el següent:

Josep Saranyana (ermità) es casà amb Tecla Esteva (Tecla és el nom de la patrona de la ciutat de Tarragona). Sospito que en Josep va néixer als voltants del 1715, és a dir, tot just acabada la Guerra de Successió. No és fàcil de determinar de quina ermita va ser ermità. N'hi havia dues, amb terres de conreu, que encara hi són: Sant Pere i Santa Maria de Paretdegada. Aquesta darrera remunta al segle XIII i tenia un gran casal on vivien els ermitans amb les seves famílies.

Llur fill Josep Saranyana Esteva, sastre (nascut el 1747), i Tecla Felip es van casar el 13 d'abril del 1767.

Andreu Saranyana Felip, nascut a la Selva del Camp (1785-1858), i Isabel Pino, de cognom castellà, però vinguda al món a la Selva del Camp († 1852), es van casar el 24 de juliol del 1815 i se'n van anar a la Seu d'Urgell, potser retornant a les llunyanes arrels.

Rebesavis: Josep Saranyana Pino, fabricant (la Seu d'Urgell, 1817-1874), i Lluïsa Espúñez (la Seu d'Urgell) van traslladar-se a Barcelona ja casats.

Besavis: Casimir Saranyana Espúñez, comerciant (Barcelona, 1851-1902), i María Sedó Casanova (València, 1854 – Barcelona, 1907). El besavi va viure a Barcelona, se n'anà a València, on es va casar, i passà a la fi del 1888 a Buenos Aires tot sol, on romangué dos anys i mig, cercant de fer diners, sense gaire èxit. Va retornar a València, i finalment a Barcelona l'any 1898, amb tota la família. Abans de fer les amèriques havia tingut quatre fills: Amparito (Empar), Pilar, Angelita i José, que era el petit de la saga. Tots quatre, amb la mare María Sedó, van haver d'espavillar-se mentre el pare romania a Buenos Aires.

El seu fill i avi meu, José, recordava aquells esdeveniments en les seves memòries: «Mi madre, con lo que pudo conservar, lo que pudo enviarle el marido ausente y tal vez lo que pudo proporcionarse con manos muy habilidosas para labores, supo hacer frente a la situación y consiguió llevar adelante a sus cuatro hijos, tres hembras y un varón, porque

ciertamente con estrecheces, pero sin que un solo día faltara el pan, continuó la vida de aquellos años, en la casa antes citada [carrer Buenavista, de València] y después en otra de la calle Rumbau, tradicional de mi familia materna», que es va desviure en atencions i solidaritat.⁵ El besavi va retornar d'Amèrica, com ja s'ha dit, «sin haber conseguido más que vivir sin apuros ni apremios».

1.4. L'avi José Sarañana Sedó i la seva descendència

José Sarañana Sedó va néixer a València el 8 de març de 1882. Va viure a la seva ciutat natal fins a l'any 1898 i després a Barcelona, on morí el dissabte 16 de març del 1957. Sempre es va considerar valencià.

Es va casar amb l'àvia Pilar Samper Ripoll a València, el 23 de febrer de 1911, a l'església de Sant Tomàs, capella de la Verge de la Saleta. A la crònica de l'època es llegeix: «La novia vestía precioso traje de rasmir negro, adornado con la simbólica flor de azahar y gran velo blanco.» L'àvia pertanyia a la petita burgesia valenciana, que participava en una empresa anomenada «Bosch y Samper y Prades y Cffi». Ella era una mica més gran que ell.

L'àvia Pilar Samper, que tenia tres germans (Desamparados, Federico i Isabel), va morir a Barcelona, el 28 de març de 1924, de sobreinfecció de les paròtides, després de patir dues intervencions quirúrgiques. El funeral es va celebrar a l'església de Betlem, a la Rambla cantonada carrer del Carme. Aquesta església era el lloc de trobada dels valencians residents a Barcelona, perquè s'hi venerava (i venera encara) una imatge de la Mare de Déu de l'Empar. Els avis es van estimar moltíssim. Referint-se al traspàs de la seva esposa, l'avi va escriure aquestes sentides paraules:

A fines de marzo de 1924, [...] dejó de existir mi esposa, mujer de inmejorables prendas personales, bondadosísima con todos y ejemplar en sus funciones de madre y esposa, hasta el extremo de haber ahogado en el silen-

---

5. JOSÉ SARAÑANA SEDÓ, *Al correr los años. Curiosidades y productos de observación personal, que se recuerdan y comentan en el ocaso de la vida*, Barcelona, Gráficas Diamante, [escrito en 1952 – impreso en 1953], p. 17.

cio, para que no se alterara la paz doméstica, alguna contrariedad que pudo tener cuando, con esa sutilidad de espíritu que poseen muchas mujeres, vislumbró en algún momento lo que los hombres nos esforzamos para que sea siempre ignorado.⁶

Les despulles de l'àvia van ser traslladades a la tomba familiar del cementiri de Montjuïc el 30 de març de 1929.

L'avi patern José va estudiar la carrera de dret, que acabà el setembre del 1917, quan ja s'havia llicenciat com a farmacèutic. Va cursar dret en només dos anys i mig, i va començar l'exercici d'advocat a les acaballes del mateix any 1917. També va ser redactor del diari *El Noticiero Universal* de Barcelona, on va començar a treballar de molt jove, el primer d'octubre del 1902, com a repòrter, sent encara estudiant de Farmàcia. Es va encarregar de la crònica municipal barcelonina durant quaranta anys. Va ser molt curós en recollir totes les seves cròniques publicades al *Ciero* (com s'anomenava popularment el diari). Els volums, bellament enquadernats de les cròniques, van anar a parar a casa quan va morir l'avi i la mamà els va regalar a la meva cosina Imma Pedemonte Sarañana, que és periodista i ha treballat gairebé tota la vida a TV3. A més, Don José (perquè sempre va parlar en castellà, fent servir de tant en tant alguna parauleta en valencià) va ser director d'una petita revista mensual, propietat d'un ciutadà suís, cònsol honorari de Suïssa a Barcelona, i va tenir una activitat molt notable en la fundació de l'Associació de la Premsa.

En el curs acadèmic 1919-1920 va presentar la seva tesi doctoral sobre dret administratiu municipal a la Universitat de Madrid, titulada *El gobierno municipal en las ciudades. Tipo, Barcelona*. Jo en vaig veure un exemplar, per un casual, en una lleixa de la biblioteca del Departament de Dret Administratiu de la Universitat de Madrid (ara Universidad Complutense) un dia del curs 1966-1967, quan hi vaig anar a trobar el Dr. José Luis Villar Palasí (1922-2012), catedràtic aleshores de la matèria, per tal d'invitar-lo a impartir una conferència al Col·legi Major La Mon-

---

6. *Al correr los años*, p. 79.

cloa, perquè jo m'encarregava de les activitats culturals. Em va rebre al seu despatx i, amb el neguit de la conversa, no em va passar pel cap demanar-li que em deixés fullejar-la: ai las!

L'avi José mai no va exercir de farmacèutic fins a l'any 1919, en què va regentar una farmàcia a Llavaneres, ben aviat traslladada a Barcelona, al barri de Sant Martí de Provençals. Va abandonar aquesta ocupació la tardor de l'any 1927, quan va vendre la petita farmàcia. Tot i així, va continuar una temporada com a membre de la junta del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona.

Durant la Guerra Civil, encara que no va ser molestat pels anarquistes, va patir de debò: l'any 1939 pesava només 49 quilos, tot i ser molt alt. Poc després de la guerra, va emmalaltir d'emfisema pulmonar, en ser un gran fumador, i altres complicacions respiratòries, de tal manera que

La darrera casa de l'avi José, a la cantonada de la via Augusta amb la Diagonal. Aquí va morir l'any 1957 i hi tenia una consulta mèdica el papà fins al traspàs de l'avi. L'habitatge donava a la Diagonal, per sobre de la farmàcia (es reconeix per la creu de Malta que té a la porta) i del principal. A l'avi li va agradar sempre viure en bones cases i en carrers amples.

Sumari

Paraules prèvies a la primera edició	7
Nota a la segona edició	9
Agraïments	15
Glossari	17
Abreviacions	21
1. Trets biogràfics fonamentals de la família	25
1.1. Una justificació per si de cas.....	25
1.2. Sobre els orígens ancestrals del cognom Saranyana	27
1.3. Els Saranyana	34
1.4. L'avi José Sarañana Sedó i la seva descendència.....	35
1.5. Els Closa.....	41
1.6. L'avi Càndid Closa Bosser i els seus fills.....	42
1.7. L'oncle Antoni Closa Cirici i la batalla de l'Ebre (1938) ..	48
2. Els meus pares	59
2.1. El pare	59
2.2. La mare.....	63

2.3.	El matrimoni dels meus pares (1940)	68
2.4.	L'activitat literària de la mare	75
3.	La meva infantesa i la de la Zoila	83
3.1.	Naixement i primers records familiars	83
3.2.	Els col·legis i la primera formació cristiana	96
3.2.1.	L'escola Cardoner	96
3.2.2.	La Schweizerschule de Barcelona	97
3.2.3.	Els Josepets i el Cercle Catòlic de Gràcia	106
3.3.	Preadolescència i adolescència	114
3.3.1.	L'Institut Menéndez y Pelayo (1954)	114
3.3.2.	Primeres lectures i gustos musicals	118
3.3.3.	Els cosins	121
3.4.	Traspàs de l'avi José (1957) i primers viatges	124
3.5.	Desorientat després del batxillerat	131
4.	L'Obra	135
4.1.	La Universitat de Barcelona	135
4.1.1.	El Col·legi Major Monterols	135
4.1.2.	La Facultat de Ciències Polítiques i Econòmiques	138
4.1.3.	La revista <i>Diagonal</i>	142
4.1.4.	La Universidad Hispanoamericana de La Rábida	144
4.1.5.	Una politiqueta d'estar per casa i algunes lectures	148
4.2.	El «juicio bufo» del 1961 a la Facultat de Dret	151
4.3.	Tres trobades amb sant Josepmaria Escrivá i alguna cosa més	156
4.4.	Primer sojorn a Madrid i els dos campaments de la «instrucció pre militar superior» a Tarragona	158
4.5.	A Roma, d'anada i tornada	164
4.5.1.	Els estudis al Col·legi Romà de la Santa Creu ...	164

4.5.2.	La vida quotidiana a l'Urbs.....	168
4.5.3	El Concili Vaticà II i l'afer Panikkar	170
4.6.	Un altre cop a Madrid	173
5.	Primeres passes a la Universitat de Navarra (1967-1978)	177
5.1.	Estudis de teologia a Pamplona i ordenació sacerdotal..	177
5.1.1.	Els començaments de l'Instituto Teológico	177
5.1.2.	Mossèn (1968).....	179
5.1.3.	Vida estable a Pamplona.....	185
5.1.4.	Erecció de la Facultat de Teologia (1969).....	186
5.1.5.	Última trobada amb sant Josepmaria i una suposada «aparició»	190
5.2.	Primeres comandes pastorals	192
5.3.	Començament de la docència a Pamplona i doctorat en teologia.....	194
5.4.	La tempesta postconciliar	197
5.4.1.	La revolta dels teòlegs (1968)	197
5.4.2.	L'Assemblea Conjunta Obispos-Sacerdotes (1971).....	199
5.5.	La Facultat de Teologia de la Universitat de Navarra a la dècada dels setanta	202
5.5.1.	La carta de sant Josepmaria del març del 1971...	202
5.5.2.	El comiat del professor Alfredo García Suárez (1972)	206
5.6.	La Bíblia de Navarra (1971-2005).....	210
5.7.	Carlos Cardona i la recuperació de la metafísica	215
5.7.1.	Qui va ser Carlos Cardona.....	215
5.7.2.	Un projecte de gran abast	218
5.7.3.	La concreció del seu programa	222
5.7.4.	Retornat a Barcelona i traspàs	224
5.8.	Les meves primeres publicacions teològiques.....	227
5.9.	El decés del meu pare, Josep (1978).....	230

6. Maregasses i bonances (1979-1994)	233
6.1. Oposicions al CSIC (1979)	233
6.2. Trasllat de la família a Pamplona (1979)	236
6.3. Amb Joseph Ratzinger.....	238
6.3.1. Primera trobada (1980).....	238
6.3.2. Un sopar a «palau» invitat per Maria Ratzinger	241
6.3.3. «Parlem de teologia».....	242
6.4. Ratzinger i la transformació de l'Obra en Prelatura personal	243
6.4.1. Un viatge imprevist a Múnic (1981).....	243
6.4.2. L'esmena del <i>Codex Iuris Canonici</i> (tardor del 1982).....	246
6.4.3. Ratzinger a Cavabianca (1987).....	250
6.4.4. Doctor <i>honoris causa</i> per la Universitat de Navarra (1998)	254
6.5. Albert Zimmermann, Colònia i el medievalisme	258
6.6. Entrebancs i malaltia de Behçet	263
6.6.1. Comprem un habitatge a Pamplona (1981) i «contracte» amb la Prelatura (1983)	263
6.6.2. Malalt (1984) i primer viatge a Ars-sur-Formans	266
6.7. L'Associació de Teòlegs Catalans i «professor ordinari».	270
6.7.1. Bastint ponts amb Catalunya	270
6.7.2. De Sarañana al genuí Saranyana (1986) i més coses	274
6.7.3. Finalment, «Herr Professor» (1987)	277
6.8. Tres manuals universitaris.....	278
6.8.1. Una història de la filosofia medieval (1985).....	278
6.8.2. Una història de la teologia a quatre mans (1995).....	285
6.8.3. Per acabar, la meva «història de la teologia» (2020)	289

6.9.	Viatges a Amèrica	292
6.9.1.	De sobte, americanista (1984)	292
6.9.2.	Mèxic per primera vegada (1988)	296
6.9.3.	Al Perú per primer cop (1990)	303
6.9.4.	Colòmbia i el CELAM (1990)	308
6.9.5.	Malalties tropicals i descobriment de la cultura maia.....	311
6.10.	La revista <i>Anuario de Historia de la Iglesia</i> (1992).....	314
6.11.	La beatificació de Josepmaria Escrivá (1992)	320
6.12.	La IV Conferència del CELAM i més viatges americans	324
6.12.1.	Santo Domingo (1992)	324
6.12.2.	El Brasil (1994)	330
6.12.3.	Uns quants viatges al Riu de la Plata (1994-1997) .	332
7.	Renascut (1995-2008).....	345
7.1.	Sis mesos complicats	345
7.1.1.	Trasplantament hepàtic (juny del 1995)	345
7.1.2.	Un fet misteriós (novembre del 1995)	347
7.2	L'especulació medieval sobre la condició femenina (1997).....	350
7.3.	Una «història de la teologia a l'Amèrica Llatina».....	354
7.3.1.	Prehistòria del projecte	354
7.3.2.	A l'ombra d'Enrique D. Dussel i la CEHILA.....	356
7.3.3.	Pablo Richard.....	361
7.3.4.	Anècdotes i curiositats.....	363
7.3.5.	Què hi ha d'original en els quatre volums publicats (1999-2008).....	367
7.3.6.	L'Editorial Iberoamericana-Vervuert.....	371
7.3.7.	Tres col·laboradors decisius en l'elaboració de <i>Teología en América Latina</i>	373
7.4.	Algunes presentacions de <i>Teología en América Latina</i>	379

7.4.1.	A Madrid, el primer volum (1999)	379
7.4.2.	A Santiago de Xile, el primer volum i altres coses	380
7.4.3.	A Roma, el tercer volum.....	388
7.4.4.	Mèxic (volum II/1).....	388
7.4.5.	Pamplona (volum II/2)	392
7.4.6.	Sobre la recepció dels quatre volums	394
7.5.	Al servei de la Santa Seu i més viatges.....	396
7.5.1.	Membre del Pontifici Comitè de Ciències Històriques (1999).....	396
7.5.2.	Polònia i l'Uruguai	401
7.5.3.	La canonització de sant Josepmaria Escrivá (2002)	402
7.5.4.	Mèxic i Puerto Rico	403
7.6.	Columnista de <i>La Vanguardia</i> (2001-2015)	407
7.8.	La mort de la mare (2008)	412
8.	A cavall entre Pamplona i Barcelona	415
8.1.	<i>La Breu història de la teologia a l'Amèrica Llatina</i> (2009) i algun desencís	415
8.2.	Petits entrebancs de salut	418
8.3.	Adeu, Pamplona!.....	420
8.4.	Comiat acadèmic (2011)	420
8.5.	Com a resum de la meua etapa professoral	426
9.	Vida a Barcelona des del meu retorn	431
9.1.	Alguns esdeveniments familiars i un somni	431
9.2.	Problemes clínics (2016-2024).....	436
9.3.	A l'Ateneu Barcelonès	441
9.3.1.	Recuperant la condició de soci.....	441
9.3.2.	Presentació de dos llibres	442
9.3.3.	<i>La Historia de la teología cristiana</i>	448
9.4.	La Reial Acadèmia Europea de Doctors – Barcelona 1914	453

9.4.1. El meu ingrés (2016)	453
9.4.2. Després de la pandèmia	458
9.5. Darreres comandes de la Santa Seu.....	461
9.6. Cloenda d'aquestes memòries.....	466
 Apèndix. congressos i reunions científiques en què he participat, des del 1972 fins al 2023	 469
 Índexs onomàstics	 489
1. Família	489
2. Amics, col·legues, intel·lectuals i pensadors tractats o referits	 513

Josep-Ignasi Saranyana, historiador de la filosofia i la teologia, sacerdot des del 1968, membre d'un bon grapat de societats acadèmiques, implicat en aventures editorials i en àmbits universitaris i eclesiàstics de dos continents, ofereix una panoràmica del món intel·lectual que ha conegut al llarg d'una vida ja extensa.

Aquestes memòries són una radiografia del món cristià posterior al Concili Vaticà II, amb les seves certeses i inseguretats, farcides de referències a intel·lectuals de casa nostra, a teòlegs, filòsofs i historiadors europeus i americans, a membres de la cúria vaticana i, fins i tot, als darrers tres papes. Desfilen per aquestes planes la universitat espanyola dels darrers cinquanta anys, els enfrontaments eclesiàstics per la continuïtat o la discontinuïtat de la tradició cristiana, l'agonia de la dictadura franquista, l'enlairament del marxisme de rostre humà, la fi del comunisme, el triomf del *pensiero debole*, la davallada de les humanitats, els corrents de l'alliberament, la trencadissa que ha suposat la separació de sexe i gènere, i tantes coses més, tot adobat amb experiències viscudes per l'autor, que les ha vist de ben a prop.

RETALLS, 1

Publicacions de l'Abadia de Montserrat